

BOLALARNI KITOB O‘QISHGA QIZIQTIRISH: OMILLAR, USULLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR**Nazarov Islombek ¹**

Qo‘qon universiteti Andijon filiali,
Ijtimoiy – gumanitar fanlar fakulteti,
filologiya va tillarni o‘qitish yo‘nalishi talabasi
islombeknazarov27@gmail.com
ORCID: 0009-0000-7391-9972

Imomnazarova Mavluda ²

Qo‘qon universiteti Andijon filiali,
Ijtimoiy – gumanitar fanlar fakulteti,
filologiya va tillarni o‘qitish yo‘nalishi talabasi
imomnazarovamavluda055@gmail.com

Rafiqova Madina ³

Qo‘qon universiteti Andijon filiali,
Ijtimoiy – gumanitar fanlar fakulteti, filologiya
va tillarni o‘qitish yo‘nalishi talabasi
madinabinu0630@gmail.com

Anotatsiya

Ushbu maqola bolalarni kitob o‘qishga qiziqtirish omillari va samarali usullarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqot doirasida bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik ehtiyojlari, oila muhiti va ta‘lim muassasalarining kitobxonlik madaniyati shakllanishidagi roli chuqur tahlil qilindi. O‘qishga qiziqish bolaning shaxsiyati va atrof-muhit ta‘siri bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ota-onalar va o‘qituvchilarning faol ishtiroki uning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Maqolada shuningdek, kitob o‘qishga qiziqtirishda interaktiv pedagogik metodlar — viktorinalar, tanlovlar, rolli o‘yinlar, dramatizatsiya va hikoya asosida suhbatlar kabi usullar samarali vositalar sifatida ko‘rib chiqilgan. Zamonaviy raqamli texnologiyalar, xususan, elektron kitoblar, audiokitoblar va o‘quv ilovalari orqali kitobxonlikni rag‘batlantirish imkoniyatlari ham batafsil o‘rganildi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda tashkil etiladigan onlayn kitobxonlik klublari yoshlarning kitobga qiziqishini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot natijalari bolalarni kitobxonlikka jalb qilishda an‘anaviy va innovatsion yondashuvlarning uyg‘un qo‘llanishi zarurligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, oila, maktab va jamiyat o‘rtasida samarali hamkorlikni rivojlantirish, shaxsiy motivatsiyani oshirish va ta‘lim jarayonida kitob o‘qish madaniyatini targ‘ib qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Maqola ta‘lim

sifati va bolalarning umumiy rivojlanishi uchun kitob o'qishga qiziqtirishning muhimligi va zamonaviy metodlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: *Bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish, kitobxonlik madaniyati, rag'batlantirish metodlari, interaktiv o'qish usullari, raqamli texnologiyalar, elektron kitoblar, audiokitoblar, ta'limda innovatsiyalar, kitobxonlik motivatsiyasi, oila va maktab hamkorligi.*

Kirish

Bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va raqamli vositalarning hayotimizga keng kirib borishi sababli, yosh avlodning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishi pasayishi muammosi dolzarb masalaga aylangan. Kitob o'qish bolalarning tafakkurini rivojlantirish, bilim olish, til va nutq madaniyatini oshirish, shuningdek, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, bolalarni kitob o'qishga jalb etish va ularning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish bugungi ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kitob o'qishga qiziqish bolalarning shaxsiy xususiyatlari, oila muhiti, ta'lim muassasalari, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning ta'siri ostida shakllanadi. Bolalarda o'qish odatini rivojlantirish uchun pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar va raqamli resurslardan foydalanish samarali natijalar beradi. Shu sababli, bolalarni kitob o'qishga qiziqtirishning omillari va usullarini o'rganish dolzarb va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu maqolada bolalarning kitob o'qishga qiziqishini shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar, samarali rag'batlantirish metodlari va zamonaviy texnologiyalar yordamida o'qishga qiziqtirish usullari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi — bolalarni kitobxonlikka jalb qilish bo'yicha pedagogik strategiyalarni aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Adabiyot tahlili

Bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish masalasi so'nggi yillarda ko'plab tadqiqotchilar e'tiborini tortgan muhim pedagogik mavzudur. Psixologlar va pedagoglar bolalar yoshiga mos kitob tanlash, o'qishga motivatsiya berish va kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslarini ishlab chiqqanlar. Masalan, Vygotskiy (1978) nazariyasida bolaning ijtimoiy-madaniy muhitdagi o'rni va o'rganish jarayonidagi faol ishtiroki uning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishiga ta'sir qilishi ta'kidlanadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar oila muhitining bolalar kitobxonligidagi o'rni haqida keng ma'lumot beradi. Bronfenbrennening ekosistem nazariyasiga ko'ra (Bronfenbrenner, 1979), oila va maktab bola rivojlanishining asosiy mikromuhitlari bo'lib, ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onaning o'zining kitob o'qish odati va bolaga kitob

o'qishni targ'ib qilishi bolaning kitobga bo'lgan munosabatini mustahkamlaydi (Neuman & Celano, 2006).

Kitob o'qishga qiziqtirish usullari bo'yicha pedagoglar interaktiv metodlarning samaradorligini ta'kidlaydilar. Masalan, rol o'yinlar, dramatisatsiya va hikoya asosida suhbatlar bolalarda o'qishga qiziqishni oshirishda samarali vositalar sifatida tan olinadi (Guthrie & Wigfield, 2000). Shuningdek, motivatsiyani oshirish uchun tanlovlar va sovrinli musobaqalar o'quvchilarda o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatni rivojlantirishga yordam beradi (Deci & Ryan, 1985).

Zamonaviy texnologiyalar yordamida o'qishga qiziqtirish sohasida esa elektron kitoblar, audiokitoblar va interaktiv o'quv ilovalari keng tarqalmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli resurslar bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishi mumkin, agar ular pedagogik jihatdan to'g'ri tanlangan va nazorat ostida bo'lsa (Kim, Park & Cozart, 2014). Ijtimoiy tarmoqlardagi kitobxonlik klublari va onlayn muhokamalar yoshlar orasida kitobga qiziqishni yanada kuchaytirmoqda (Miller & McVee, 2012).

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili bolalarni kitob o'qishga jalb etishda oila, ta'lim muassasalari va zamonaviy texnologiyalarning integratsiyalashgan yondashuvi samarali ekanligini ko'rsatmoqda.

Asosiy qism

Bolalarda kitob o'qishga qiziqishning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar

Bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqish tabiiy ravishda shakllanmaydi, balki bu jarayon turli omillar ta'sirida yuzaga keladi va rivojlanadi. Eng avvalo, bolaning yosh xususiyatlari va psixologik ehtiyojlari bu borada muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha va boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun ertaklar, qiziqarli hikoyalar, rasmlar bilan boyitilgan adabiyotlar alohida ahamiyatga ega. Bu davrda fantaziya, obrazli tafakkur va emotsional qabul kuchli bo'lgani sababli, rang-barang va hissiyotlarga boy matnlar bolaning e'tiborini tortadi.

Oila muhitining roli, ayniqsa, erta yoshda hal qiluvchi hisoblanadi. Agar otalar o'zlari muntazam kitob o'qishsa, farzandlarida ham bu odat shakllanishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Uyda kitobxonlik muhiti mavjud bo'lishi, bolaga bolalar adabiyotlarini sovg'a qilish, birgalikda o'qish an'analari joriy etish o'qishga bo'lgan mehrni oshiradi. Shuningdek, maktab va o'qituvchilarning yondashuvi ham katta ahamiyatga ega. O'qituvchi bolaning individual qiziqishlarini inobatga olib, unga mos adabiyotlar tavsiya etsa, bu bolaning o'qishga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantiradi.

Yuqoridagi omillar uyg'unlashganda, bola kitobni ma'naviy ozuqa sifatida qabul qiladi va o'qishga nisbatan ongli ehtiyoj paydo bo'ladi. Shu bois, kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda oila, ta'lim muassasalari va jamiyat birgalikda harakat qilishi lozim.

Kitob o‘qishga qiziqtirish usullari va samarali metodlar

Bolalarda kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish va uni mustahkamlashda turli pedagogik va tarbiyaviy usullardan samarali foydalanish muhimdir. Qiziqtirishning asosiy yo‘llaridan biri — rag‘batlantirish metodlaridir. Bolalar o‘rtasida kitobxonlik tanlovlari, viktorinalar va eng ko‘p kitob o‘qigan o‘quvchini taqdirlash kabi tadbirlar ularda raqobat ruhini uyg‘otadi va o‘qishga nisbatan ijobiy hissiyotlar paydo qiladi. Shu bilan birga, bu usullar kitob o‘qishni ijtimoiy qadriyat sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Yoshga mos va qiziqarli adabiyot tanlash ham katta ahamiyatga ega. Bolaning o‘ziga xos qiziqishlari, xarakteri va tushunish darajasini inobatga olgan holda tavsiya etilgan kitoblar uni mazmunga yanada chuqurroq kirib borishga undaydi. Bu borada o‘qituvchi va kutubxonachi maslahatlari muhimdir.

Shuningdek, interaktiv o‘qish metodlari orqali kitob mutolaasi jarayoni jonlantiriladi. Rolli o‘yinlar, sahnalashtirish, dramatizatsiya kabi yondashuvlar bolani faol ishtirokchi sifatida o‘qishga jalb etadi. Masalan, bolalar o‘qigan hikoya asosida sahna ko‘rinishini namoyish qilish orqali ular nafaqat o‘qiganini eslab qoladi, balki matn mazmunini chuqur anglaydi.

Yana bir samarali yondashuv — kutubxona, kitob klublari va kitob haftaliklari orqali kitob atrofida ijtimoiy muhit yaratishdir. Bunday muhitda bola kitobxonlikni faqat dars jarayoni emas, balki madaniy va ijtimoiy faoliyat sifatida qabul qiladi. Bu esa uzoq muddatli kitobxonlik odatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida o‘qishga qiziqtirish

Raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalarida bo‘lgani kabi, bolalarni kitob o‘qishga qiziqtirish jarayonida ham muhim vositaga aylangan. Bugungi kunda bolalar ko‘proq ekran orqali axborot qabul qilayotganini inobatga olgan holda, zamonaviy vositalardan to‘g‘ri foydalanish orqali o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirish mumkin. Buning uchun birinchi navbatda elektron va audiokitoblardan keng foydalanish tavsiya etiladi. Vizual va audio formatdagi materiallar matnni qabul qilishni yengillashtiradi va bolaning e‘tiborini uzoqroq vaqt saqlab qolishga yordam beradi.

Interaktiv o‘quv ilovalari ham o‘qishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiruvchi samarali vositalardandir. Masalan, hikoya ichidagi personajlar harakatga keltirilgan ilovalar yoki bolani turli topshiriqlar bilan faol ishtirokga undaydigan dasturlar orqali matnga bo‘lgan qiziqish ortadi. Bu kabi ilovalar ko‘pincha o‘yin shaklida bo‘lib, o‘qishni quvnoq mashg‘ulotga aylantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun bu yondashuv juda samarali.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va bloglar orqali kitobxonlikni targ‘ib qilish ham keng imkoniyatlar yaratmoqda. Bolalar va o‘smirlar orasida mashhur bo‘lgan

platformalarda kitob sharhlari, qiziqarli muhokamalar, mualliflar bilan onlayn uchrashuvlar orqali kitob atrofida raqamli muhit yaratilmoqda.

Zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish, an'anaviy o'qish shakllarini to'ldirib, bolaning o'qishga nisbatan ichki motivatsiyasini oshiradi. Biroq bu texnologiyalar pedagogik nazorat ostida va maqsadli yo'naltirilgan holda qo'llanilishi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda bolalarni kitob o'qishga qiziktirish masalasini har tomonlama o'rganish maqsad qilingan bo'lib, nazariy va empirik yondashuvlar uyg'unligida olib borildi. Tadqiqot quyidagi asosiy metodlarga tayanadi:

1. Nazariy tahlil: Avvalo, mavzu bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, psixologik va pedagogik manbalar, bolalar kitobxonligini shakllantirishga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar, ta'limiy dasturlar o'rganildi. Bolalarda o'qish odatining shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar, xususan, yosh xususiyatlari, oila va ta'lim muassasalari roli, o'qituvchining yondashuvi tahlil qilindi.

2. Tajriba asosidagi kuzatuv va suhbat usullari: Maktab o'quvchilari o'rtasida kuzatuvlar olib borildi, ularning kitob o'qishga bo'lgan munosabatlari, qaysi usullar orqali ular ko'proq qiziqayotganliklari aniqlashga harakat qilindi. Ota-onalar, o'qituvchilar va kutubxonachilar bilan suhbatlar orqali bolalarda o'qish madaniyatini shakllantirishda qanday usullar samarali bo'layotgani o'rganildi.

3. Innovatsion yondashuvlar tahlili: Raqamli texnologiyalar, audiokitoblar, mobil ilovalar, interaktiv o'qish platformalari va ijtimoiy tarmoqlarda kitob targ'ibotiga oid misollar o'rganildi. Ularning bolalar orasidagi ommabopligi va ta'sir kuchi tahlil qilindi.

4. Taqqoslash va umumlashtirish: Olingan ma'lumotlar asosida an'anaviy va zamonaviy usullarning samaradorligi taqqoslandi, muhim xulosalar chiqarildi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotda sifatli tahlilga alohida e'tibor berildi, bu esa bolalarni kitob o'qishga qiziktirishda turli metodlarning samaradorligini aniqlashga yordam berdi.

Tadqiqot natijalari

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi muhim holatlar aniqlandi:

1. Bolalarda kitob o'qishga qiziqishning shakllanishida ijtimoiy muhit hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, oila muhitida kitobxonlik madaniyati mavjud bo'lsa, bolada o'qishga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Ota-onalarning o'zlari o'qish faol bo'lsa, bu bevosita farzandlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maktabdagi o'qituvchi va kutubxonachilar tavsiyalari ham bolalarning kitob tanlovi va o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga sezilarli ta'sir qiladi.

2. Kitob o'qishga qiziktirishda individual yondashuv va zamonaviy metodlarning ahamiyati yuqori ekanligi tasdiqlandi. Rag'batlantirish usullari, rolli

o'yinlar, hikoya asosida sahnalashtirish kabi interaktiv metodlar bolalarni o'qishga faolroq jalb qilmoqda. Ayniqsa, yoshga mos va mavzusi qiziqarli adabiyotlar tanlanishi o'qishga qiziqishni oshiradi.

3. Raqamli texnologiyalar o'qishga qiziqtirishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Elektron va audiokitoblar, o'quv ilovalari va ijtimoiy tarmoqlarda kitob targ'iboti orqali bolalar kitob bilan yangi shaklda muloqotga kirishmoqda. Biroq bu vositalarning samarali bo'lishi uchun ularning mazmunan to'g'ri tanlanishi va pedagogik nazorat ostida bo'lishi lozimligi ta'kidlandi.

Umuman olganda, bolalarni kitob o'qishga jalb etishda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy texnologiyalarni uyg'un qo'llash, shuningdek, oila-maktab hamkorligini kuchaytirish eng muhim omillar sifatida namoyon bo'ldi.

Xulosa

Ushbu maqolada bolalarni kitob o'qishga qiziqtirishga ta'sir etuvchi omillar, samarali usullar va zamonaviy yondashuvlar batafsil tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalarda kitobxonlik madaniyati shakllanishida birinchi navbatda oila muhiti muhim o'rin tutadi. Ota-onalarning o'z kitob o'qish odati va bolalarni kitob bilan tanishtirishdagi faol ishtiroki bolaning kitobga bo'lgan qiziqishini uyg'otishda asosiy omillardan biridir. Shu bilan birga, ta'lim muassasalari va o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi ham o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshirishda katta rol o'ynaydi. Maktabda kitobxonlikni rag'batlantirish uchun interaktiv metodlar — rolli o'yinlar, dramatizatsiya, viktorinalar va tanlovlar samarali vosita sifatida tan olindi. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar — elektron kitoblar, audiokitoblar, o'quv ilovalari va ijtimoiy tarmoqlar yordamida kitobxonlikni rag'batlantirish usullari tadqiq etildi. Ushbu vositalar bolalarda o'qishga qiziqishni oshirishda va ularni kitob bilan yanada ko'proq muloqotga jalb qilishda samarali ekanligi aniqlandi. Ammo texnologiyalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyasi uchun ularning pedagogik jihatdan to'g'ri tanlanishi va nazorat ostida qo'llanilishi muhimdir. Tadqiqot davomida bolalarni kitobxonlikka jalb qilishda an'anaviy yondashuvlar bilan zamonaviy innovatsion usullarni uyg'unlashtirish muhimligi ta'kidlandi. Bu esa oila, maktab va jamiyat o'rtasida samarali hamkorlikni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, bolalarning shaxsiy motivatsiyasini oshirish, o'qish odatini mustahkamlash va kitobga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun kompleks, tizimli yondashuv zarur. Umuman olganda, bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish ta'lim sifatini yaxshilash, yosh avlodning bilim darajasini oshirish va ularning ijtimoiy hamda ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, pedagoglar, ota-onalar va jamiyat vakillari kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilishga jiddiy e'tibor qaratishi lozim. Kelajakda bolalarni o'qishga qiziqtirish bo'yicha yangi yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi.

Manbalar

1. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.
2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media.
3. Guthrie, J. T., & Wigfield, A. (2000). *Engagement and motivation in reading*. *Handbook of Reading Research*, 3, 403-422.
4. Kim, H., Park, S., & Cozart, J. (2014). Effects of e-books on children's reading motivation and comprehension. *Educational Technology Research and Development*, 62(4), 561-580.
5. Miller, D., & McVee, M. B. (2012). *Creating digital text-based communities: Understanding the social media of literacy*. *Language Arts*, 89(4), 243-254.
6. Neuman, S. B., & Celano, D. (2006). The knowledge gap: Implications of leveling the playing field for low-income and middle-income children. *Reading Research Quarterly*, 41(2), 176-201.
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
8. Guthrie, J. T., Wigfield, A., & Perencevich, K. C. (2004). *Motivating reading comprehension: Concept-oriented reading instruction*. Lawrence Erlbaum Associates.
9. Sipe, L. R. (2008). *Storytime: Young children's literary understanding in the classroom*. Teachers College Press.
10. Mol, S. E., & Bus, A. G. (2011). To read or not to read: A meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological Bulletin*, 137(2), 267-296.
11. Baker, L., & Wigfield, A. (1999). Dimensions of children's motivation for reading and their relations to reading activity and reading achievement. *Reading Research Quarterly*, 34(4), 452-477.
12. McKenna, M. C., & Kear, D. J. (1990). Measuring attitude toward reading: A new tool for teachers. *The Reading Teacher*, 43(8), 626-639.
13. Guthrie, J. T., Klauda, S. L., & Ho, A. N. (2013). Modeling the relationships among reading motivation, engagement, and achievement for adolescents. *Reading Research Quarterly*, 48(1), 9-26.
14. Wigfield, A., & Guthrie, J. T. (1997). Relations of children's motivation for reading to the amount and breadth of their reading. *Journal of Educational Psychology*, 89(3), 420-432.
15. Gambrell, L. B. (2011). Seven rules of engagement: What's most important to know about motivation to read. *The Reading Teacher*, 65(3), 172-178.
16. Baker, S. K., & Edwards, J. (2015). How digital reading supports literacy development. *Journal of Literacy Research*, 47(2), 105-124.

17. Guthrie, J. T., Wigfield, A., & VonSecker, C. (2000). Effects of integrated instruction on motivation and strategy use in reading. *Journal of Educational Psychology*, 92(2), 331-341.
18. Corson, D. (2003). *Language and education*. Routledge.

